

Εισαγωγικά.

Βαδίζουμε προς νέο σύνταγμα, και το 'άρθρο 16' είναι ένα από τα προς αναθεώρηση¹. Αναφερόμαστε φυσικά στα ζητήματα της ανώτατης εκπαίδευσης, την οποία ανέθεταν τα προηγούμενα συντάγματα στην αποκλειστική δικαιοδοσία και ευθύνη της πολιτείας. Γιατί το έκαναν, και γιατί ίσως να μην χρειάζεται πια να το κάνουν; Πώς τίθεται το ζήτημα και επί ποίων αρχών να το απαντήσουμε;

Το θέμα μας ορίζεται από το επίσημη αρκτικόλεκτο: Α.Ε.Ι. = ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η περιγραφή αυτή ορίζει όντως –αν και όχι απολύτως εύστοχα– τρεις διαστάσεις διαπραγμάτευσης:

- 1) «ανώτατα»: η διάσταση της βαθμίδας. Ο όρος «ανώτατος» δεν είναι ο μόνος –χρησιμοποιείται επίσης ο όρος Γ' βάθμια εκπαίδευση. Τί ορίζει μια εκπαίδευση ως «ανωτάτη»;
- 2) «εκπαιδευτικά»: η διάσταση του σκοπού ή/και περιεχομένου. Πρέπει να αναφερόμαστε μόνο στην διάσταση της εκπαίδευσης, ή και σε ζητήματα παιδείας, ή και έρευνας, ή και επαγγελματικής κατάρτισης, κττ;
- 3) «ιδρύματα»: η διάσταση της μορφής. Πολλές άλλες μορφές είναι σχετικές. Τί είδους μονάδα είναι το «ίδρυμα»; Γιατί όχι «σχολή», ή «πανεπιστήμιο», ή «πολυτεχνείο», ή και ίσως απλά «επιχείρηση»;

Το σχόλιο (σύντομο και αδρομερές) που θα αποτολμήσουμε σ' αυτό το σημείωμα περιστρέφεται γύρω από δύο κύριους, αν και όχι μοναδικούς, άξονες: εκείνον της «επιστημονικής κοινότητας» και εκείνον της σχέσης «δημόσιου & ιδιωτικού».

Η επιστημονική κοινότητα.

Ας αρχίσουμε από το θέμα της επιστημονικής κοινότητας –το πραγματικό για μας ιστορικό πλαίσιο, εντός του οποίου εγείρεται, και έχει νόημα να συζητηθεί, το όλο θέμα.

Ως συμβολικώς γενέθλια στιγμή αυτής της κοινότητας μπορεί κάποιος να θέσει εκείνη την ιστορική «στιγμή», προ περίπου τεσσάρων αιώνων, όταν τέθηκε² ως επιστημονικό πρόγραμμα η ανάγνωση και μελέτη του βιβλίου της μίας (επίγειας και ουράνιας) αντικειμενικής Φύσης –ενός βιβλίου γραμμένου–κατά το ίδιο πρόγραμμα–στη γλώσσα των μαθηματικών, και αναγνώσιμου με την μέθοδο της παρατήρησης, του πειράματος και της επιβεβαίωσης/απόρριψης σαφώς διατυπωμένων υποθέσεων και θεωριών.

Η επιστημονική κοινότητα, σταδιακά διεθνοποιημένη, ανυποχώρητα και εν τοις πράγμασι υπεράνω κάθε διακρίσεως τάξης, γλώσσας, φυλής, φύλου και ηλικίας, δεν άλλαξε αυτό το πρόγραμμά της εδώ και τέσσερεις αιώνες. Αντιθέτως αυτό το πρόγραμμά της άλλαξε, κατά ιστορικά καινοφανή τρόπο, όλη την ροή της πλανητικής περιπέτειας: ο ουρανός απομαγεύτηκε, τα στοιχεία και σωμάτια της φύσης καταγράφηκαν λεπτομερώς, η φυσικοχημεία άλλαξε την παροχή και αξιοποίησης ενέργειας, τις κατασκευές και την φαρμακευτική, η ιατρική ανακούφισε κατά μυρίους τρόπους τον άνθρωπο, οι τηλεπικοινωνίες και οι μεταφορές συνέδεσαν όλη τον πλανήτη, και τα ανθρώπινα ήθη φωτίστηκαν, μερικώς μεν, αλλά κατά πολύ περισσότερο από ποτέ.

Η επιστημονική κοινότητα, επίσημη και ανεπίσημη, δεν είναι ρητά αναγνωρισμένη ως τέτοια –

¹ Η αυτοθέσμιση της πολιτείας μας από μείζον πολιτειακό φαινόμενο έχει εκπέσει σε κομματικό σπορ. Το επερχόμενο 4^ο σύνταγμα καθιστά την χρονική διάρκεια ενός ελλαδικού συνταγματικού χάρτη μικρότερη και από εκείνην μιας κοινής επαγγελματικής μίσθωσης. Όταν δε ανατρέπονται άρθρα, η τήρηση των οποίων (και των μεν πριν, και των αντιθέτων μετά) επαφίεται στη συνείδηση των ελλήνων πολιτών, τότε απορεί κάποιος: ποιοί δικαιούνται να αποδίδουν στη συνείδηση των ελλήνων πολιτών το ίδιο μέτρο ελαστικότητας στο οποίο φαίνεται να έχουν επί μακρόν εξασκήσει τη δική τους; Ο γράφων ορκίστηκε την τήρηση συγκεκριμένου συνταγματικού περιεχομένου, και δικαιούται να απορεί τί εννοούσε άραγε ο ορκοθέτης: την τήρηση «του τυχόντος συντάγματος»; Μήπως τελικά έχει συμβεί μια μεγαλύτερη –de facto– αναθεώρηση, μεταπολιτευτικής φύσεως: η μετάβαση από την ελληνική δημοκρατία–των πολιτών, στο ελλαδικό βασίλειο–της προχειρότητας;

² Επί Ευρωπαϊκού εδάφους, και από τον Γαλιλαίο–για όσους δεν το έχουν πρόχειρο.

φαινόμενο παράδοξο, την στιγμή που αυτό ισχύει για πολλές άλλες κοινότητες, συχνά απλά και μόνον μειονοτικές. Είναι όμως εμμέσως-πλην-σαφώς αναγνωρισμένη στην γενικώς ισχύουσα αρχή της «αυτοτέλειας», ή/και «αυτοδιοίκησης» ή/και «αυτονομίας» των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων: δι' αυτής τα σχετικά ιδρύματα κυριολεκτικώς εκχωρούνται στην διαχείριση της κοινότητας αυτής: αυτή διδάσκει, αυτή ερευνά, αυτή διοικεί, αυτή ρυθμίζει τα του εαυτού της, και δι' αυτών των δικαιωμάτων και καθηκόντων επισημοποιείται.

Η επιστημονική κοινότητα δεν αποτελεί προϊόν πολιτικής βούλησης, ούτε οικονομικής πρωτοβουλίας. Είναι μείζον, καίριο—και ακόμα επίκαιρο—ιστορικό³ φαινόμενο, και γι' αυτό η διαχείρισή της απαιτεί άλλων διαστάσεων αντίληψη, και όχι συγκυριακούς χειρισμούς απλής «διακυβέρνησης». Ένα μείζον χαρακτηριστικό της, είναι η πολύ χαμηλού επιπέδου συλλογική εκπροσώπησης της, καθώς στην κοινότητα αυτή επιβιώνει ακόμα ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο «καθολικότητας»: το κάθε μέλος της ομιλεί και διαπραγματεύεται δι' εαυτόν μεν, αλλά στο όνομα του συνόλου—σαφές τεκμήριο κάθε νεάζοντος και ακμαζοντος πολιτισμικού φαινομένου. Η επιστημονική κοινότητα είναι μια κοινωνία-εν-κοινωνία, και η διατήρηση της νομίζουμε ότι είναι κορυφαίας σημασίας έως και για όλο το βαθύ μέλλον, όσο από αυτό είναι δυνατόν να ψηλαφήσουμε.

Η Ελλάδα, σαν σχετικά νεοπαγές κράτος, ζεί στο σημείο αυτό μια ρευστότητα. «Ελληνική» επιστημονική κοινότητα υπάρχει, αλλά η προστασία της δεν ήταν ποτέ στις υψηλές προτεραιότητες του ελλαδικού κράτους—παρά τις δακρύβρεχτες κινήσεις πολλών κυβερνήσεων για «προσέλκυση» ελλήνων επιστημόνων. Αυτό δεν προκαλεί απορίες, εάν σκεφτούμε όχι πολύ μακρινές εποχές (προ 100 περίπου ετών) γενικευμένου αναλφαριθμητισμού, όπου ακόμα και αυτή η ίδια επιτήρηση της επικράτειας δεν ήταν δεδομένη. Η λύση που σοφά—τότε—είχε προκρίνει η πολιτεία ήταν η λειτουργία «παραγωγικών σχολών», σχολών δηλαδή στις οποίες θα εκπαιδεύονταν τα απαραίτητα για την πρόοδο στελέχη: νομικοί, ιατροί, δάσκαλοι, μηχανικοί, και όποιοι άλλοι.

Σε πολλούς κλάδους έχουμε ήδη διεθνώς αξιοσημείωτες παράδοση και επιδόσεις, (τα μαθηματικά και η ιατρική είναι μέσα σε αυτούς, και όχι οι μόνοι, ενώ άλλοι κλάδοι μάλλον απουσιάζουν). Δεν θα αναφέρουμε ονόματα, αλλά είναι διαπιστωμένο ότι έλληνες συναντώνται διεθνώς σε κορυφαίες θέσεις, τόσο θεσμικές όσο και μη θεσμικές. Παρά ταύτα το καραθεωδωρικό πρόγραμμα⁴ όχι μόνον δεν πλησίασε ποτέ την ολοκλήρωσή του· ακριβέστερα, είναι αμφίβολο εάν πλησίασε την έναρξή του—εάν δηλαδή η ελληνική πολιτεία το υιοθέτησε ποτέ επισήμως ως τέτοιο. Παρά ταύτα η ελληνική και η ελλαδική επιστημονική κοινότητα αναπτύχθηκε, συχνά-πυκνά «ιδίοις εξόδοις».

Είμαστε ήδη στον 21^ο αιώνα, και η ελληνική πολιτική ηγεσία με αξιοσημείωτη συναίνεση (τόσο σε εύρος όσο και σε αντοχή) των ελλήνων πολιτών, προέκρινε, και με σχετική επιτυχία ακολουθεί, την ευρωπαϊκή διαδρομή. Διαπιστώνουμε εδώ μια σημαντική στροφή: η Ελλάδα είχε επί μακρόν την ατυχή πολυτέλεια του μιμητισμού ξένων προτύπων, μιμητισμού άκριτου και όχι σπάνια στα όρια του πιθηκισμού. Δεν την έχει πλέον. Συν-αυτο-θεσπιζόμενη με τους άλλους ευρωπαϊκούς εταίρους είναι πλέον συνυπεύθυνη για την διαχείριση του παρόντος και την χάραξη του μέλλοντος με μείζονες από κοινού αποφάσεις, οι οποίες καθώς είναι χωρίς προηγούμενο, απλά δεν επιδέχονται την υπεκφυγή της μίμησης. Και φυσικά, ανταγωνιζόμενη σε κοινό ανοικτό οικονομικό πλαίσιο, η ανάγκη αυτογνωσίας και ορθών εξειδικευμένων αποφάσεων έχει οξυνθεί σε πολύ υψηλά απαιτητικά πλαίσια – κατάσταση η οποία πάλι δεν επιδέχεται προχειρών αντιγραφών.

Η Ελλάδα δεν χρειάζεται πλέον απλά ένα πλήθος από «στελέχη», (λ.χ. εισαγωγής)· χρειάζεται την καλλιέργεια των τοπικών δυνάμεων, της εδραίωση και ανάπτυξη όλου του δυναμικού της⁵ – με

³ Και πνευματικό, αν επιτρέπετε...

⁴ «Γενεαί ολόκληραι γεωλόγων, γεωγράφων, φυσιογνωστών και οικονομολόγων, χωρίς να ομιλήσωμεν δια τους ιστορικούς, τους γλωσσολόγους ή τους κοινωνιολόγους οφείλουν να αφιερώσουν την ζωήν των εις την μελέτην της πατρίδος μας, μέχρις ού αχθώμεν εις την βαθμίδα της ακριβούς επιγνώσεως αυτής, την οποίαν χρειαζόμεθα» (από ομιλία του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή για την ίδρυση του Πανεπιστημίου Αιγαίου – τότε με έδρα την Σμύρνη της Μικράς Ασίας).

⁵ Θα ήταν άδικο να μην προσθέσουμε ότι η ενεργοποίηση δυνάμεων του «ιδιωτικού φορέα» προφανέστατα δεν εξαιρείται ενός τέτοιου προγράμματος. Θα ήταν όμως επίσης άδικο να μην υπενθυμίσουμε ότι αλλιώς έχουν τα

την ελληνική επιστημονική κοινότητα ως τέτοιας να είναι ένα μέρος από αυτό. Η άνθηση (;) των εν Ελλάδι πανεπιστημίων πρέπει να θεωρηθεί και να συνεχιστεί ως κίνηση προς αυτή την συγκεκριμένη κατεύθυνση: την στέγαση και ανατροφή μιας πολύπλευρης και ελληνικής⁶ επιστημονικής κοινότητας. Σχετικά με την διαχείριση αυτής της πολύτιμης υπόθεσης, χωρεί πολλή και αναγκαία συζήτηση, για το ποιοί άλλοι θα μπορούσαν να είναι οι γόνιμοι εταίροι, πλην της ελληνικής πολιτείας και της ελληνικής (και όχι μόνον) επιστημονικής κοινότητας.

Άλφα – Έψιλον - Ιώτα.

Ας προχωρήσουμε λοιπόν στη σχέση αυτής της κοινότητας με το έργο που «δια κοινωνικού συμβολαίου» της έχει εκχωρηθεί: το δημόσιο λειτούργημα των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Και πράγματι ο όρος «ανώτατα» σημειώνει ορθώς ότι η εκπαίδευση που τα ΑΕΙ παρέχουν είναι η ανώτατη που μπορεί κάποιος να λάβει, όχι όμως τόσο ομοιόμορφα όσο η λέξη υπονοεί. Εκτός από τις βασικές σπουδές, υπάρχουν οι κύκλοι των μεταπτυχιακών σπουδών, και μάλιστα σε δύο επίπεδα, απλής ειδίκευσης και διδακτορικής διατριβής. Η «Γ' βάθμια» εκπαίδευση (βασικές σπουδές) έχει ήδη δύο πρόσθετες εσωτερικές βαθμίδες—γιατί; Ο λόγος είναι ότι δύο διεργασίες λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα: Η μεν πολιτεία αλλά και οι πολίτες, βλέπουν την εκπαίδευση αυτή σαν υψηλού επιπέδου επαγγελματική ειδίκευση ικανή να προσφέρει καλές επαγγελματικές και οικονομικές προοπτικές. Η δε επιστημονική κοινότητα βλέπει σ' αυτή την εκπαίδευση την πηγή της ανανέωσής της, επιτρέποντας σε πολλούς νέους και νέες να καταστούν σταδιακά τα νέα μέλη της. Οι δύο διαδικασίες, υψηλή επαγγελματική κατάρτιση και επιστημονική στρατολόγηση, αλληλοεπικαλύπτονται αλλά δεν ταυτίζονται.

Η επίσημη ορολογία για τα ΑΕΙ υποδηλώνει ότι αυτά έχουν «εκπαιδευτικό» ρόλο. Είναι αλήθεια ότι ένα από τα έργα της επιστημονικής κοινότητας—με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για μας—ήταν η παραγωγή επαγγελματιών ή και ακόμα περισσότερο η παραγωγή επαγγελματιών αυτών καθ'αυτών. Σ' αυτό το σημείο, της παραγωγής επαγγελματιών, η επιστημονική κοινότητα βρίσκει την δραστικότερη οικονομική της συνεισφορά στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η επίσημη ορολογία, είναι όμως ελλιπής. Δεν έχουμε στις ανώτατες σχολές μόνον κάποια «μετάδοση» γνώσεων, αλλά και την παραγωγή επιστημονικού ήθους⁷ και την καλλιέργεια της επιστημονικής μεθόδου. Οι δύο τελευταίες διαδικασίες όσο ελκυστικές και εάν φαίνονται ως τμήμα της προσωπικής παιδείας ενός σπουδαστή, είναι αμφίβολο εάν εντάσσονται κατά φυσικό τρόπο στα πλαίσια μιας απλής «επαγγελματικής ειδίκευσης». Αντιθέτως είναι ζωτικής σημασίας για την ίδια την ύπαρξη της επιστημονικής κοινότητας. Επί πλέον στα ΑΕΙ τελείται έρευνα, χωρίς την οποία όλα τα υπόλοιπα μένουν εκκρεμή. Χωρίς αυτήν δεν θα είχαμε λ.χ., μεταξύ πολλών άλλων επαρκείς διδάσκοντες, τόσο σε ποιότητα όσο και σε αριθμό, ούτε προϋποθέσεις αξιοπρεπούς και βιώσιμης συνύπαρξης στο διεθνές επιστημοτεχνικό στίβο.

Τέλος, ο όρος «ιδρύματα» αφήνει σε ασάφεια το ποιά είναι η ελάχιστη συγκρότηση ενός «πανεπιστημίου». Είναι σύνολο σχολών; Σύνολο τμημάτων; Ή μήπως και ένα μόνο τμήμα (λ.χ. «διοίκησης επιχειρήσεων»), θα μπορούσε να θεωρηθεί ανώτατο εκπαιδευτικό «ίδρυμα»;

Δημόσιο και Ιδιωτικό.

Η σχέση δημόσιου και ιδιωτικού έχει υποστεί ποικίλες αλλαγές με τον χρόνο, και η διαπραγματεύσή της απαιτεί άλλο πλαίσιο, περισσότερο χώρο – και ίσως πιο ειδικευμένους σχολιαστές. Μπορούμε

πολιτικά ευχολόγια, με τις γνωστές πτητικές ιδιότητες, και αλλιώς έχει η πραγματικότητα με τους επίσης γνωστούς, και στενούς, διαδρόμους προσγείωσης.

⁶ «Ελληνικής» = αν μη τί άλλο, μιας κοινότητας με (επιστημονική) παράδοση που λαμβάνει χώρα «εντός» της ελληνικής γλώσσας—αυτό κυρίως, και όχι απλά «εντός της επικράτειας»! Αν δεν υλοποιείται δια της ελληνικής γλώσσας, τότε η παρουσία της εντός των συνόρων μένει άγονη προς τον υπόλοιπο και ευρύτερο κοινωνικό χώρο, ο οποίος ζεί στα ελληνικά...

⁷ Φιλομάθεια, φιλαλήθεια, αντικειμενικότητα, αμεροληψία, μεθοδικότητα, ερευνητική εργατικότητα, ακριβολογία και διαλεκτικότητα, είναι μερικές από τις συνιστώσες αυτού του ήθους.

όμως να χαράξουμε κάποια αδρά και γενικώς παραδεκτά σύνορα.

Οι δημόσιες λειτουργίες εκφράζουν μια συλλογική θέληση και λαμβάνουν χώρα στο πεδίο της πολιτικής: δημόσιος διάλογος και δημόσιοι στόχοι· κοινωνικός έλεγχος, δημόσιος προϋπολογισμός και απολογισμός· συλλογικές διαδικασίες και αντιπροσωπευτικές εκλογές.

Οι ιδιωτικές δράσεις εκφράζουν την κυριότητα «ενός» ιδιώτη: την ιδιοκτησία του και τον απόλυτο έλεγχο που «αυτός» έχει – υπό τον μόνον περιορισμό, φυσικά, εκείνον της νομιμότητας. Εντός των πλαισίων της τελευταίας, κανένας έλεγχος και καμμία εξουσία δεν μπορεί να ασκηθεί. Ο ιδιώτης επιλέγει τους στόχους, τα υλικά μέσα, τις διαδικασίες, τον χρόνο και τους τόπους, τα στελέχη, και κάποιες φορές ακόμα και τους πελάτες του.

Το διαρκώς επανερχόμενο θέμα στη σχέση δημόσιου και ιδιωτικού είναι το με ποιο τρόπο στόχοι δημόσια καθορισμένοι (λ.χ. η αγωγή των νέων) είναι τελικά δυνατόν να εκχωρηθούν σε ιδιωτικές οντότητες (λ.χ. ιδιωτικές επιχειρήσεις) οι οποίες είναι ελεύθερες έως αυθαίρετες, και δεν υπόκεινται σε έλεγχο άλλον από αυτόν της «νομιμότητας».

Λίγα θεμελιώδη ερωτήματα.

Μπορούμε τώρα, μετά την προεργασία, να θέσουμε κάποια ερωτήματα, τόσο ως προς την επιστημονική κοινότητα (1^ο–5^ο), όσο και ως προς τη σχέση δημόσιου και ιδιωτικού (6^ο–10^ο). Θίγονται, προφανώς, μόνον ζητήματα θεμελιακού πολιτειακού χαρακτήρα, αφού αναφερόμαστε εδώ σε όποιες επερχόμενες συνταγματικές ρυθμίσεις.

Τα παρακάτω ερωτήματα δεν είναι τα μόνα, και απαριθμούνται μάλλον ενδεικτικά. Έχουν όμως ένα κοινό χαρακτηριστικό: δεν είναι ερωτήματα που τα θέτουμε εμείς· μάλλον αυτά θέτουν τον εαυτό τους. Δεν είναι δηλαδή προσωπικές απορίες, αλλά διαπιστώσεις «αντικειμενικών» προβλημάτων.

Ερώτημα 1^ο: Πώς ανακηρύσσεται ένα πρόσωπο καθηγητής ή καθηγήτρια; Πρόκειται για την κύρια διαδικασία στην οποία συναντώνται η πολιτεία με την επιστημονική κοινότητα, και δια της οποίας η τελευταία επισημοποιείται. Και η διαδικασία αυτή εκτελείται αυτόνομα από την επιστημονική κοινότητα, κατά νόμο φυσικά, που η πολιτεία θέτει. Θα μπορούσε μια ιδιωτική επιχείρηση να ανακηρύσσει «καθηγητές»; Μπορεί η απλή και μόνον πρόσληψη ενός προσώπου κατά τα ιδιωτικά κριτήρια ενός επιχειρηματία να ανακηρύξει κάποιον σε καθηγητή; Ή μήπως οι προσλήψεις σε μια ιδιωτική σχολή θα μπορούσαν να αποφασίζονται από το καθηγητικό προσωπικό της; Τί είδους ιδιωτική δραστηριότητα θα ήταν τότε αυτή; Μάλλον ούτε το ένα, ούτε το άλλο. Από πού λοιπόν μια ιδιωτική σχολή θα μπορούσε να αντλεί διδακτικό προσωπικό; Θα έπρεπε κάποιος να είναι πρώτα καθηγητής σε δημόσια σχολή (ώστε η ιδιότητά του να έχει υποστεί πολιτειακό έλεγχο) και μετά να είναι σε θέση να διδάξει σε ιδιωτική;

Ερώτημα 2^ο: Τα Πανεπιστήμια είναι μεγάλοι (και δαπανηροί) οργανισμοί⁹. Πώς εξασφαλίζεται η θεματική συνοχή, αν όχι πληρότητα, μιας ιδιωτικής πανεπιστημιακής «μονάδας»; Αμφιβάλλουμε για το εάν λ.χ. μια ιδιωτική σχολή οικονομικών θα μπορέσει να θεωρήσει ως οικονομικά βιώσιμη επιλογή το να συντηρεί ένα τμήμα μαθηματικών. Αλλά τότε τα μαθηματικά προβλήματα των σπουδαστών και διδασκόντων της πού θα βρίσκουν λύση; Η ύπαρξη μιας τέτοιας ιδιωτικής σχολής θα προϋπέθετε δηλαδή την ύπαρξη μιας άλλης πληρέστερης και δημόσιας σχολής στην οποία θα καταφεύγουν, (και κατά ποίο τρόπο) οι της πρώτης¹⁰;

Ερώτημα 3^ο: Με ποιά κριτήρια μπορεί να αξιολογηθεί, θεσμικά ή όχι, ένας διδάσκων σε ιδιωτική σχολή; Εννοούμε: το ερευνητικό έργο του θα (πρέπει να) λαμβάνεται υπόψιν; Εάν όχι, τότε τί είδους «πανεπιστημιακοί» δάσκαλοι θα ήσαν αυτοί—γιατί να είναι μειωμένων απαιτήσεων σε σχέση με τους υπόλοιπους; Και εάν ναι, τότε δια ποίας οδού μπορεί να υποχρεωθεί μια ιδιωτική επιχείρηση να

⁸ Σε τέτοια περίπτωση, ένας θρησκευτικός σύλλογος θα μπορούσε να ορίζει ιερείς;

⁹ Στην Ελλάδα είναι οι μόνοι μεγαλύτεροι. Καμμία ιδιωτική επιχείρηση στην Ελλάδα δεν απασχολεί τόσους εργαζόμενους όσο ένα μέσο ελληνικό ΑΕΙ.

¹⁰ Όπως τελικά συμβαίνει και με πολλές ιδιωτικές μονάδες υγείας σε σχέση με πλήρη δημόσια νοσοκομεία.

επενδύσει (ίσως και μόνον να δαπανήσει) για την συντήρηση ενός ερευνητικού περιβάλλοντος; Π.χ. δια ποίας οδού μπορεί να καταστεί ανταποδοτική η συντήρηση μιας ικανής βιβλιοθήκης επιστημονικών βιβλίων και περιοδικών από μια ιδιωτική επιχείρηση; Ή μήπως η ύπαρξη μιας ιδιωτικής σχολής θα προϋπέθετε την ύπαρξη ενός ικανού πλέγματος δημόσιων πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών; Στη τελευταία περίπτωση, με ποιό τρόπο θα μπορούσαν ή θα έπρεπε δημόσιοι πόροι να στηρίζουν ιδιωτικές δράσεις;

Ερώτημα 4ο: Τί καθεστώς μπορεί να ισχύει σχετικά με τα όποια επιστημονικά έργα και αποτελέσματα που θα προκύπτουν από ιδιωτικές σχολές κττ; Εννοούμε: το ερευνητικό έργο που λαμβάνει χώρα στα δημόσια πανεπιστήμια διατίθεται από αυτά ως δημόσιο, (για την ακρίβεια: ως παγκόσμιο) αγαθό. Δια ποίας οδού είναι δυνατόν ένα ιδιωτικό εκπαιδευτήριο να παραχωρεί δωρεάν και δημόσιως, έργα και αποτελέσματα, τα οποία είναι δυνατόν να ισχυριστεί ότι οφείλονται στις δικές του προσπάθειες και επενδύσεις;¹¹

Ερώτημα 5ο: Πώς ελέγχεται μια ιδιωτική επιχείρηση ως προς την τήρηση του «κοινωνικού συμβολαίου» της επιστημονικής κοινότητας; Ειδικότερα: πώς εξασφαλίζεται υπό ιδιωτικό καθεστώς, δηλαδή καθεστώς επιδίωξης ιδιωτικών στόχων, η επιστημονική ελευθερία· εννοούμε ελευθερία, (ή και αυτό το άσυλο ακόμα!), (1) διδασκαλίας, (2) έρευνας και (3) συνεργασιών;

Ερώτημα 6ο: Πώς ελέγχεται μια ιδιωτική επιχείρηση ως προς τί σπουδαστές-πελάτες διαλέγει; Δεν αναφερόμαστε στη «ποιότητα», αλλά στην αδιακρίσία ως προς κριτήρια φύλου, φυλής, ηλικίας, κοινωνικής τάξης, θρησκείας και όποιας άλλης ιδεολογίας—αδιακρίσία την οποία απολύτως σέβεται και απαραβάτως τηρεί η επιστημονική κοινότητα. Στα δημόσια πανεπιστήμιά μας το σύστημα εισαγωγής (παρά διάφορες αδυναμίες του) έχει κριθεί ως εδώ και δεκαετίες ο πλέον αξιόπιστος δημόσιος μηχανισμός, και από αυτή την πλευρά. Στο ιδιωτικό επίπεδο τί θα εξασφαλίσει την παραπάνω ισοπολιτεία; Παραιτείται η ελληνική πολιτεία από αυτήν; Η επιστημονική κοινότητα μάλλον όχι.

Ερώτημα 7ο: Σε ποιά γλώσσα δικαιούνται ή υποχρεούνται να λειτουργεί μια ιδιωτική σχολή στην Ελλάδα; Εάν λ.χ. ένας ταλαντούχος νέος ή νέα από την Ξάνθη, το Μέτσοβο, την Ρόδο ή το Ρέθυμνο πρέπει, 1^{ον} να «μεταναστεύσει» στην Αθήνα ή στην Θεσσαλονίκη, 2^{ον} να διδαχθεί σε μια ξένη γλώσσα, και 3^{ον} πληρώνοντας δίδακτρα (ανεξέλεγκτα;), τότε ουδέν επράξαμε! Προτιμότερο είναι να σπουδάσει στην αλλοδαπή¹², αποκτώντας παράλληλα πολύτιμη ωριμότητα και διεθνή εμπειρία...

Ερώτημα 8ο: Μια σχολή-«παράρτημα» από πανεπιστήμιο που είναι μεν κρατικό αλλά ξένου κράτους, θεωρείται δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση όταν δρά στην ελληνική επικράτεια; Αν είναι «δημόσια» αλλά ξένου κράτους, υπό ποίο πλέγμα ισχύος υπακούει στις πολιτικές της ελληνικής πολιτείας· και εάν είναι «ιδιωτική», πώς υπακούει στους νόμους της αγοράς αφού δέχεται την δική της κρατική επιχορήγηση¹³;

Ερώτημα 9ο: Μια ιδιωτική σχολή επιλέγει (όταν έχει την σχετική εμπειρία) τους καλύτερους που μπορεί, και σε όποιον αριθμό της είναι δυνατόν να εξυπηρετήσει, εισπράτοντας αθροιστικά ευθέως ανάλογα δίδακτρα. Τα δημόσια πανεπιστήμια δέχονται όσους και όποιους το υπουργείο αποστέλλει για την μια αναλογικώς φθίνουσα χρηματοδότηση! Πώς είναι δυνατόν να υπάρξει, ή εν πάσει περιπτώσει να ελεγχθεί, η ισορροπία ανάμεσα στις δύο αυτές διαδικασίες, (ώστε να είναι κατ' αρχήν ισοδύναμες και άρα «εναλλακτικές»);

Ερώτημα 10ο: Πώς κλείνει μια ιδιωτική σχολή; Εάν αποτύχει επιχειρηματικά και καταστεί προβληματική, τί απογίνονται οι διδάσκοντες και φυσικά οι σπουδαστές της; Απορροφώνται από δημόσια ιδρύματα; Ή υπάρχει περίπτωση να επιχορηγείται από δημόσιους πόρους; Στη δεύτερη

¹¹ Ο τρόπος κατοχύρωσης της ιδιωτικής έρευνας και των τεχνολογικών εφαρμογών είναι θέμα που εφάπτεται αλλά ταυτίζεται με το θέμα της ανώτατης εκπαίδευσης.

¹² Με λίγο μεγαλύτερο κόστος, αν και αυτό ακόμα ελέγχεται, με δεδομένη την τιμαριθμική δυναμική της Ελλάδας...

¹³ Ακραίο, αλλά ίσως νόστιμο, παράδειγμα: θα μπορούσε το «Πανεπιστήμιο της Ιστανμπούλ» (λ.χ. υπό τον γνωστό πρύτανη που τελευταία διέθετε) να ιδρύσει μια ιστορική ή αρχαιολογική σχολή εν Ελλάδι;

περίπτωση πώς διατηρεί τον ιδιωτικό της χαρακτήρα, και ποίο το όφελος;

Μια αναλογία ίσως φωτίσει ορισμένα κρίσιμα σημεία. Όταν το δημόσιο αποφασίζει έναν οδικό άξονα, τον χαράσσει και τον χρηματοδοτεί, αλλά αντί να τον υλοποιήσει το ίδιο, αναθέτει την κατασκευή του σε μια ιδιωτική εταιρεία, τότε, πώς πρέπει να χαρακτηρίσουμε το έργο – ως ιδιωτικό ή ως δημόσιο; Οι πινακίδες πάντως των σχετικών έργων αναγράφουν δημόσιο έργο.

Η ανώτατη εκπαίδευση προκύπτει από την συνάντηση της, ελληνικής κυρίως, επιστημονικής κοινότητας με την ελληνική πολιτεία, και υπόκειται στο *de facto* (= ιστορικό) συμβόλαιο αυτής της συνάντησης. Οι δυσκολίες που τα παραπάνω ερωτήματα αποκαλύπτουν, κωδικοποιούνται με μια απλή ορολογική διάκριση: Πρόκειται για «έργο» (δημόσιο λειτούργημα) τμήματα του οποίου θα μπορούσαν, υπό σαφείς προϋποθέσεις, να ανατεθούν σε ιδιωτικούς φορείς, δεν θα μπορούσαν όμως να εκχωρηθούν: η εκπαίδευση μέσω της οποίας υπάρχει και αναπαράγεται η επιστημονική κοινότητα (και εξ αυτού: η «ανωτάτη») δεν μπορεί να εκχωρηθεί παρά στην (ελληνική) επιστημονική κοινότητα.¹⁴

Δεν είδαμε όλο το πρόσφατο διάστημα απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα. Ακριβέστερα, δεν είδαμε καν τα ερωτήματα. Οδηγούμαστε λοιπόν να θεωρήσουμε, ως ασφαλή υπόθεση εργασίας, ότι αυτό που οι τρέχουσες κυρίαρχες ελλαδικές πολιτικές δυνάμεις έχουν κατά νού (σχετικά με το άρθρο 16) δεν είναι παρά η ίδρυση, είτε εντοπίως είτε δια εισαγωγής, ιδιωτικών επιχειρήσεων τριτοβάθμιας επαγγελματικής κατάρτισης¹⁵. Το πραγματικά θεμελιακό ζήτημα της ανάπτυξης της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας και της πανεπιστημιακής παράδοσης που αυτή δημιουργεί, διέρχεται άλλη μία φορά μάλλον απαρατήρητο.

Επίλογος.

Εάν τα παραπάνω ερωτήματα εύρισκαν μια εύλογη και βιώσιμη απάντηση, ο γράφων, σε προσωπικό επίπεδο, δεν θα είχε αντίρρηση ακόμα και να επιλέξει, αν προκύψει, να εργαστεί σε ιδιωτική σχολή της ειδικότητάς του. Αλλά φοβούμαι ότι ο ελληνικός πολιτικός ρυθμός, και κυρίως η αβάσταχτη ελαφρότητα του ελληνικού δημόσιου διαλόγου, ίσως τον ωθήσει μελλοντικά στο άλλο άκρο: στο να καταφύγει σε ιδιωτική σχολή, με όλα τα παραπάνω ερωτήματα, κατά το μάλλον ή ήττον, αναπάντητα.

Γιώργος Φρ. Γεωργακόπουλος

δρ. πληροφορικής, μ. επίκουρος καθηγητής

Τμήμα Επιστήμης Υπολογιστών

Πανεπιστήμιο Κρήτης

ggeo@csd.uoc.gr

¹⁴ Τρόπω τινά «εν λευκώ»– όπως επιχειρηματολογούμε σε άλλο σημείωμα.

¹⁵ Ο κάθε ένας από τους όρους αυτούς, εννοείται κατά γράμμα, και υπ' αυτή την οπτική η περιφερόμενη περιγραφή «μη-κρατικά μη-κερδοσκοπικά πανεπιστήμια» ταξινομείται ως λογοπαίγνιο. Αλλά σ' ένα τέτοιο επίπεδο απλών ευφυολογημάτων θα μπορούσαμε, με τη σειρά μας, να πούμε ότι όλα τα πανεπιστήμια είναι μη-κρατικά, αφού τα διαχειρίζεται η επιστημονική κοινότητα με το δικό της αυτοτελές σύνολο αξιών. Και όλα ήσαν πάντοτε μη-κερδοσκοπικά: ούτε η δημοτικότητα ούτε η χρησιμοθηρία διακρίθηκαν ποτέ στον αστερισμό των επιστημονικών αξιών.

Διά ταύτα:

Δεν είναι εύκολο να προβλέψουμε το προς τα πού και πώς ακριβώς θα κινηθεί η πολιτική και κοινωνική δυναμική σε σχέση με το '16'. Η θέσπιση πάντως σε συνταγματικό επίπεδο μιας ιδιωτικής ανωτάτης παιδείας χωρίς επαρκείς απαντήσεις σε ερωτήματα σαν τα παραπάνω και όχι μόνον, δεν θα ήταν παρά μια ελεεινή προχειρότητα.

Ως προς αυτό ο γράφων ομολογεί ότι έχει περισσότερα ερωτήματα να προσφέρει από όσες απαντήσεις... Παρά ταύτα, απαριθμούμε στη συνέχεια κάποιες κατευθύνσεις με τις οποίες μπορούν να απαντηθούν μερικά από τα ερωτήματα αυτού του σημειώματος, στην περίπτωση που ιδιωτικά γ'-βάθμια εκπαιδευτήρια επιτραπούν κατ' αρχήν. Ένας εύστοχος και γόνιμος δημόσιος διάλογος, θα επέτρεπε ίσως καλύτερες και πληρέστερες απαντήσεις. Είδομεν...

1. Η ελληνική γλώσσα είναι και παραμένει η αποκλειστική της ανωτάτης εκπαίδευσης. (Για να μην αποκλείσουμε την διδασκαλία μαθημάτων εκ μέρους ταλαντούχων ξενόγλωσσων διδασκάλων μπορεί να προβλεφθεί ότι μικρό ποσοστό (10%;) προαιρετικών μαθημάτων είναι δυνατόν να γίνεται σε γλώσσα που νόμος προβλέπει.)
2. Δεν θα έπρεπε να βιαστούμε να επιτρέψουμε και τις τρεις βαθμίδες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, τουλάχιστον πριν σε επαρκή ορίζοντα χρόνου (20 χρόνια;) πείσουν για την λειτουργία τους, εδώ στην Ελλάδα, κατά επιθυμητό τρόπο.
3. Τυχόντα ιδιωτικά γ'-βάθμια εκπαιδευτήρια δεν τελούν απλά «υπό την εποπτεία του ελληνικού κράτους», θέση που στην υψηλή γενικότητά της δεν σημαίνει και πολλά από πρακτικής πλευράς (πλην της φορολογίας). Θα πρέπει να τελούν, με σχετική συμφωνία και σύμβαση, υπό την εποπτεία δημόσιου ελληνικού ΑΕΙ (ιδρύματος, σχολής, τμήματος ;) είναι θέμα υπό εξέταση). Νόμος μπορεί να ορίσει τις λεπτομέρειες ώστε αυτή η εποπτεία να είναι και γόνιμη και ουσιαστική.
4. Πρέπει να προβλεφθεί ότι ιδιωτικά γ'-βάθμια εκπαιδευτήρια υφίστανται τις αυτές ακριβώς δημόσιες διαδικασίες αξιολόγησης με εκείνες των δημοσίων πανεπιστημίων.
5. Πρέπει να προβλεφθεί το πότε και πώς τυχόντα επιστημονικά προϊόντα ιδιωτικών γ'-βάθμιων εκπαιδευτηρίων αποτελούν δημόσια αγαθά.
6. Ίσως πρέπει να θεσμοθετηθεί μητρώο ελλήνων (και ελληνόγλωσσων;) καθηγητών, όσων δηλαδή έχουν δικαίωμα εργασίας ως καθηγητές εν Ελλάδι. Καθηγητές εκλέγονται στο μητρώο από καθηγητές του μητρώου, ύστερα από αίτησή τους, με προϋποθέσεις και διαδικασίες ανάλογες των όσων ισχύουν τώρα.